

АДРИЈАНА ГРМУША¹
Институт за политичке студије
Београд

ORIGINALNI NAUČNI ČLANAK

UDK: 364.632-057.874:373.5

BIBLID: 0353-7129, 28(2023)2, p.141-

НАЧИНИ РЕАГОВАЊА ЖРТАВА У СЛУЧАЈЕВИМА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА У БЕОГРАДСКИМ СРЕДЊИМ ШКОЛАМА²

Резиме: У раду су представљени резултати истраживања о начинима реаговања жртава у случајевима вршњачког насиља и везама између начина реаговања и пола и узраста жртава. Истраживање је реализовано током школске 2020/2021. године применом анкетног испитивања 1506 ученика од II до IV разреда у 19 средњих школа на подручју школске управе Београд. Главни резултат истраживања је да су избегавање насилника и узвраћање насилнику најчешћи начини реаговања жртава и да већина жртава не тражи заштиту. Утврђене су значајне подударности, али и разлике, у односу на досадашње резултате у вези са начином реаговања жртава у основним школама у Србији. Две су подударности: 1) на врху листе најчешћих начина реаговања се налази избегавање насилника; и 2) када жртве траже заштиту, чешће је траже од одраслих него од вршњака и чешће од наставника него од родитеља. С друге стране, утврђене су две разлике: 1) редослед осталих начина реаговања на листи је различит, при чему је трпљење насиља чешће код жртава из основне школе, а узвраћање чешће код жртава из средње; и 2) у основним школама су утврђене везе између начина реаговања жртава и њиховог пола и узраста, док у средњим школама нису. У односу на школе у иностранству, резултати се подударају у погледу тога да већина жртава не тражи заштиту, а разлике постоје у случају када жртве траже заштиту – у иностранству је чешће траже од вршњака него од одраслих и чешће од родитеља него од наставника, док је у Београду супротно. **Кључне речи:** вршњачко насиље, вршњачко насиље у средњим школама, изложеност вршњачком насиљу, улоге ученика у вршњачком насиљу, реакције ученика на вршњачко насиље

Увод

Феномен вршњачког насиља се систематски истражује готово пола века. Иако не постоји његова јединствена дефиниција, у теорији су издвојене три

¹ adrijana.grmusa@ips.ac.rs

² Истраживање које је представљено у раду реализовано је за потребе израде докторске дисертације аутора под насловом „Вршњачко насиље као безбедносни ризик у средњим школама“, која је одбрањена 30. 9. 2022. године на Факултету безбедности Универзитета у Београду (ментор проф. др Слајана Ђурић).

кључне одлике због којих оно представља специфичан облик школског насиља. Те одлике су: 1) постојање намере наношења штете или повређивања друге особе; 2) репетитивност, тј. понављање насилног понашања према истој особи; и 3) неравнотежа моћи између особе која испољава насиље и особе која је изложена насиљу (Olweus, 1993, p. 9). У најпознатијој класификацији улога ученика у вршњачком насиљу, ученици који испољавају насиље су означени као насилници, док су ученици који су изложени насиљу означени као жртве (Olweus, 1993).

Начин реаговања жртава вршњачког насиља се истражује у оквиру два теоријска модела којима се описују реакције особа на неки стресни догађај (Potard et al., 2022; Xie et al., 2020). Први је трансакциони модел суочавања (Lazarus & Folkman, 1984), који разликује две најопштије стратегије реаговања, а то су усмеравање на емоције и усмеравање на проблем. Усмеравање на емоције се односи на смањивање негативних и непријатних емоција које су изазване вршњачким насиљем, а конкретни поступци укључују изражавање сопствених емоција, тражење утехе и подршке од других и избегавање насилника. Усмеравање на проблем подразумева усмеравање на извор стреса, тј. на насилника, а конкретни поступци укључују агресивне акције, дистанцирање од насилника и умањивање значаја случаја (Potard et al., 2022; Xie et al., 2020). Други модел реаговања, познат као модел приступања и удаљавања (Roth & Cohen, 1986) разликује две стратегије, а то су: 1) стратегија приступања, која обухвата активности за отклањање извора стреса; и 2) стратегија удаљавања која обухвата активности избегавања извора стреса (Potard et al., 2022; Xie et al., 2020). У истраживачкој пракси не постоји сагласност око тога у оквиру које стратегије се налазе категорије начина реаговања, а тиме и конкретни поступци тј. реакције, нити колико би категорија требало разликовати (Parris et al., 2019; Xie et al., 2020). Настојања да се реакције жртава распореде на једнообразан начин према стратегијама поменутих теоријских модела нису увек оправдана с обзиром да су резултати факторских анализа показали да се категорије групишу у различите факторе, при чему ретко кад приказују наведену дихотомну структуру поменутих теоријских модела (Comras et al., 2001; Hunter et al., 2004). У том смислу, реакције жртава се често групишу у више од две категорије у којима се поменуте стратегије преплићу. У теоријским синтезама се може наћи чак пет категорија, као што су: 1) тражење социјалне подршке (нпр. *Замолим друга за помоћ*); 2) самостално решавање проблема (нпр. *Трудим се да смислим начин да решим проблем*); 3) дистанцирање (нпр. *Уверавам себе да се ништа није десило*); 4) интернализовање (нпр. *Бринем превише о томе*); и 5) екстернализовање (нпр. *Своју љутњу искаљујем на другима*) (Causey & Dubow, 1992; Parris et al., 2019; Undheim et al., 2016; Xie et al., 2020).

У Србији су ретка истраживања која су предметно била усмерена на начин реаговања жртава вршњачког насиља. Једино такво истраживање реализовано је у основним школама у Србији у периоду 2005–2013. године у оквиру програма „Школа без насиља“ (Попадић и др., 2014). Иако се истраживање односило на начин реаговања жртава на разне облике школског насиља, оно је посебно класификовало случајеве репетитивности, који спадају у дефиницију вршњачког

насиља. У том истраживању су реакције жртава груписане у три категорије, а то су: 1) *тражење заштите*, што је укључивало тражење заштите од одраслих или од вршњака; 2) *несупротстављање (трпљење)*, што је укључивало издржавање понижења, скривање од других, чињење услуга насилнику и одвраћање насилника разговором и шалама; и 3) *узвраћање*, што је укључивало узвраћање истом мером, узвраћање истом мером уз помоћ других и избегавање насилника.

Имајући виду чињеницу да у Србији до сада није било истраживања која би се односила само на реакције жртава вршњачког насиља, било је потребно спровести истраживање са таквим предметом. Одговарајући на ту потребу у контексту ширег истраживања, које је описано у методолошком делу, предмет истраживања које је представљено у овом раду односио се на реакције жртава вршњачког насиља у београдским средњим школама. С тим у вези, циљ истраживања је обухватио утврђивање на који начин и у којој мери су реаговале жртве у случајевима вршњачког насиља и да ли је постојала статистички значајна веза између начина реаговања жртава и њиховог пола и узраста (разреда).

Методологија

Контекст истраживања

Резултати истраживања који су представљени у овом раду добијени су у склопу ширег истраживања у вези са карактеристикама вршњачког насиља у београдским средњим школама, а које је реализовано за потребе израде докторске дисертације аутора.

Испитаници

Истраживање је обухватило 1506 ученика од II до IV разреда у 19 средњих школа на подручју школске управе Београд. У погледу структуре узорка ученика према полу, однос ученика мушког и женског пола на нивоу целог узорка је избалансиран: 43,1% испитаника су чинили ученици мушког пола, а 53,8% ученици женског пола. У погледу структуре узорка ученика према разреду, однос ученика II, III и IV разреда на нивоу целог узорка је избалансиран – 31,5%, 30,9% и 37,6% према датом редоследу.

Метод за прикупљање података и истраживачки инструменти

Подаци су прикупљени методом анкетног испитивања, које је реализовано током првог тромесечја школске 2020/2021. године. Истраживачки инструмент примењен у овом истраживању је анкетни упитник. Структура и садржај упитника су дефинисани у складу са тематским областима које су се односиле на карактеристике вршњачког насиља. Сходно томе, упитник је обухватао ску-

пове питања разврстаних у следеће категорије: социодемографске карактеристике ученика, изложеност вршњачком насиљу, испољавање вршњачког насиља, карактеристике насилника у погледу узраста, пола и бројности, најчешће место и време изложености вршњачком насиљу, начин реаговања жртава вршњачког насиља, начин реаговања посматрача вршњачког насиља и начин реаговања запослених у школи у случајевима вршњачког насиља. За потребе утврђивања начина реаговања жртава коришћен је скуп од три питања. У оквиру првог питања ученици су давали одговоре о конкретном поступку који су предузели у случају када су били изложени вршњачком насиљу (листа поступака је наведена у табели 1 и табели 2). Основ за листу поступака чини листа из модела који је коришћен у истраживању школског насиља у оквиру програма „Школа без насиља“. Друго питање се односило на то да ли су ученици од некога тражили заштиту у случају када су били изложени вршњачком насиљу, а треће на категорије особа од којих су тражили заштиту (листа категорија особа је наведена у табели 5 и табели 6). Ученици су анкетне упитнике попуњавали анонимно током једног школског часа.

Обрада података

У обради добијених података су коришћене две технике, и то: 1) Фише-ров тест тачне вероватноће (*Fisher's Exact Test*) за утврђивање статистичке значајности везе између начина реаговања жртава и њиховог пола и разреда; и 2) Хи квадрат тест (*Chi Square test*) за утврђивање статистичке значајности везе између тражења заштите жртава и њиховог пола и разреда. Статистичка значајност наведених тестова је одређена на нивоу вероватноће од 0,05. Статистичка обрада података је реализована помоћу софтверског пакета SPSS, верзија 20.0.

Резултати

У складу са дефинисаним предметом и постављеним циљевима истраживања у наставку рада су изложени резултати који се односе на начине реаговања жртава вршњачког насиља у београдским средњим школама, као и на везу између начина реаговања жртава и њиховог пола и узраста.

Начини реаговања жртава вршњачког насиља

Конкретни начини тј. поступци реаговања жртава вршњачког насиља у београдским средњим школама представљени су у табели 1.

Од укупног броја жртава, највише је оних које су избегавале насилника – 131 (42,4%), 73 (23,6%) жртава је узвраћало насилнику истом мером, а 31 (10%) је одвраћало насилника разговором и шалама. Мање заступљени (испод 10%) поступци су игнорисање насилника, тражење заштите од одраслих, узвраћање насилнику уз помоћ других, трпљење насиља, чињење услуга насилнику како би насиље престало, тражење заштите од вршњака и трпљење насиља уз скривање од других.

Табела 1. Начин реаговања жртва

Како си најчешће реаговао/ла уколико си био/ла изложен/а вршњачком насиљу?	N	%
Избегавао/ла сам насилника	122	41,4
Вратио/ла сам истом мером	71	24,1
Вратио/ла сам истом мером уз помоћ других	14	4,7
Одвратио/ла сам насилника разговором и шалама	31	10,5
Тражио/ла сам заштиту од одраслих	15	5,1
Тражио/ла сам заштиту од вршњака	3	1,0
Трпео/ла сам насиље и нисам ништа учинио/ла	11	3,7
Трпео/ла сам насиље и крио/ла сам од других	3	1,0
Чинио/ла сам разне услуге насилнику да би насиље пре- стало	8	2,7
Радио/ла сам нешто друго	17	5,8
Укупно	295	100

Легенда: N – број испитаника; % – проценат жртва

Фишеров тест тачне вероватноће ($p=0,092$) није показао да постоји статисти-
чки значајна веза између начина реаговања и пола жртва, нити да постоји
статистички значајна веза између начина реаговања и разреда жртва ($p=0,350$),
као што је представљено у табели 2.

Табела 2. Начин реаговања према полу и разреду жртва

Како си најчешће реаговао/ла уколико си био/ла изложен/а вршњачком насиљу?	Пол				Разред					
	мушки		женски		II		III		IV	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Избегавао/ла сам насилника	48	37,2	74	44,6	41	48,8	49	43,0	41	36,9
Вратио/ла сам истом мером	36	27,9	35	21,1	22	26,2	25	21,9	26	23,4
Вратио/ла сам истом мером уз помоћ других	9	7,0	5	3,0	5	6,0	7	6,1	3	2,7
Одвратио/ла сам насилника разго- вором и шалама	12	9,3	19	11,4	4	4,8	10	8,8	17	15,3
Тражио/ла сам заштиту од одраслих	7	5,4	8	4,8	3	3,6	6	5,3	7	6,3
Тражио/ла сам заштиту од вршњака	0	0,0	3	1,8	0	0,0	0	0,0	3	2,7
Трпео/ла сам насиље и нисам ништа учинио/ла	4	3,1	7	4,2	3	3,6	5	4,4	3	2,7
Трпео/ла сам насиље и крио/ла сам од других	3	2,3	0	0,0	0	0,0	2	1,8	1	0,9
Чинио/ла сам разне услуге насил- нику да би насиље престало	1	0,8	7	4,2	0	0,0	4	3,5	4	3,6
Радио/ла сам нешто друго, (допуни шта)	9	7,0	8	4,8	6	7,1	6	5,3	6	5,4

Легенда: N – број испитаника; % – проценат жртва

Тражење заштитне

Од укупног броја жртава, њих 148 (43,5%) је затражило заштиту, док 192 (56,5%) то није учинило. Хи квадрат тест није показао да постоји статистички значајна веза између тражења заштите и пола жртава (табела 3), нити да постоји статистички значајна веза између тражења заштите и разреда жртава (табела 4).

Табела 3. Тражење заштите према полу жртава

Уколико си био/ла изложен/а вршњачком насиљу, да ли си од некога затражио /ла заштиту?	Пол				Хи квадрат тест
	Мушки		Женски		
	N	%	N	%	
Затражио/ла сам заштиту од неког	50	38,5	89	45,6	$\chi^2=1,643$, df= 1, p=0,200;
Нисам затражио/ла заштиту	80	61,5	106	54,4	

Легенда: N – број испитаника; df – број степени слободe; p – значајност

Табела 4. Тражење заштите према разреду жртава

Уколико си био/ла изложен/а вршњачком насиљу, да ли си од некога затражио /ла заштиту?	Разред						Хи квадрат тест
	II		III		IV		
	N	%	N	%	N	%	
Затражио/ла сам заштиту од неког	30	34,9	57	49,1	61	44,2	$\chi^2=4,125$, df=2, p=0,127
Нисам затражио/ла заштиту	56	65,1	59	50,9	77	55,8	

Легенда: N – број испитаника; df – број степени слободe; p – значајност

Од укупног броја жртава које су затражиле заштиту највише њих се обратило наставнику или разредном старешини, док се најмање њих обратило школском полицајцу. Наставнику или разредном старешини се обратило 84 (56,8%) жртава, 56 (37,8%) школском психологу или педагогу, 48 (32,4%) родитељу или старатељу, 45 (30,4%) школском другу или другарици, док се 20 (13,5%) жртава обратило школском полицајцу. Хи квадрат тест није показао да постоји статистички значајна веза између тражења заштите и пола жртава (табела 5), нити да постоји статистички значајна веза између тражења заштите и разреда жртава (табела 6).

Табела 5. Тражење заштите од различитих особа према полу жртава

Уколико су од некога затражио /ла заштиту, ко је то био?	Пол				Хи квадрат тест
	Мушки		Женски		
	N	%	N	%	
Наставник или разредни старешина	27	54,0	51	57,3	$\chi^2=0,142$, df=1, p=0,706
Школски психолог или педагог	21	42,0	30	33,7	$\chi^2=0,948$, df=1, p=0,330
Школски полицајац	14	28,0	6	6,7	$\chi^2=11,745$, df=1, p=0,001
Родитељ/старатељ	14	28,0	32	36,0	$\chi^2=0,915$, df=1, p=0,339
Школски друг/другарица	12	24,0	31	34,8	$\chi^2=1,758$, df=1, p=0,185
Неко други	8	16,0	3	3,4	$\chi^2=7,007$, df=1, p=0,008
Нисам затражио/ла заштиту	80	61,5	106	54,4	$\chi^2=1,643$, df=1, p=0,200
Нисам био/ла изложен/а вршњачком насиљу	511	79,7	614	75,9	$\chi^2=3,006$, df=1, p=0,083

Легенда: *N* – број испитаника; *df* – број степени слободe; *p* – значајност
Табела 6. Тражење заштите од различитих особа према разреду жртава

Уколико су од некога затражио /ла заштиту, ко је то био?	Разред						Chi квадрат тест
	II		III		IV		
	N	%	N	%	N	%	
Наставник или разредни старешина	19	63,3	28	49,1	37	60,7	$\chi^2=2,260$, $df=2$, $p=0,323$
Школски психолог или педагог	13	43,3	20	35,1	23	37,7	$\chi^2=0,569$ $df=2$, $p=0,752$
Школски полицајац	4	13,3	6	10,5	10	16,4	$\chi^2=0,869$, $df=2$, $p=0,648$
Родитељ/старатељ	16	53,3	14	24,6	18	29,5	$\chi^2=7,830$, $df=2$, $p=0,020$
Школски друг/другарица	8	26,7	15	26,3	22	36,1	$\chi^2=1,572$ $df=2$, $p=0,456$
Неко други	2	6,7	5	8,8	4	6,6	$\chi^2=0,242$, $df=2$, $p=0,886$
Нисам затражио/ла заштиту	56	65,1	59	50,9	77	55,8	$\chi^2=4,125$, $df=2$ $p=0,127$
Нисам био/ла изложен/а вршњачком насиљу	383	81,7	343	74,7	428	75,6	$\chi^2=7,714$, $df=2$, $p=0,021$

Легенда: *N* – број испитаника; *df* – број степени слободe; *p* – значајност

Дискусија

Када је реч о појединачним поступцима, тј. начинима реаговања жртава вршњачког насиља у београдским средњим школама, добијени резултати су методолошки упоредиви једино са резултатима добијеним у основним школама у Србији. У том погледу у оба типа школа је избегавање насилника најчешћи начин реаговања жртава. Међутим, већ наредни најчешћи начин реаговања се значајно разликује. Док жртве из средње школе узвраћају истом мером, жртве из основне школе пријављују случај и траже заштиту од одраслих (Попадић и др., 2014, стр. 115). Трећи најчешћи начин реаговања је исти у оба типа школа, а то је одвраћање насилника разговором и шалама. Међутим, редослед осталих поступака је различит, при чему је трпљење насиља чешћи поступак код жртава из основне школе него код жртава из средње. У основним школама су утврђене и статистички значајне везе између начина реаговања жртава и њиховог пола и узраста. Узвраћању су више склони дечаци и жртве из виших разреда, тражењу заштите су више склоне девојчице и жртве из нижих разреда, док су трпљењу нешто више склони дечаци и жртве из нижих разреда (Попадић и др., 2014, стр. 115). У београдским средњим школама такве везе нису утврђене. Међутим, резултати из основних школа би могли да послуже као основа за разматрање узрока уочених разлика у начину реаговања жртва из основних школа и жртава из средњих. Могуће је да се образац из основне школе, који подразумева да жртве из нижих разреда чешће трпе насиље и траже заштиту од одраслих, а да жртве из виших разреда чешће узвраћају, преноси на средњу школу. У том погледу, иако начин реаговања жртава из средње школе није повезан са њиховим полом и узрастом, могуће је да то што су старије у односу на жртве из основне школе утиче на начин реаговања, самим тим и на утврђене разлике. С тим у вези су неопходна даља истраживања.

Начин реаговања жртава ком се посвећује највише пажње у истраживачкој пракси и теоријским синтезама у вези са вршњачким насиљем је тражење заштите тј. помоћи од других. До сада су утврђена два главна разлога због којих је за жртве важно да пријаве случај насиља и затраже помоћ. Прво, вршњачко насиље није увек једноставно препознати у школи, тако да тражење помоћи омогућава да насиље постане видљиво и другима који могу или имају обавезу да помогну (Попадић и др., 2014; Sitnik-Warchulska et al., 2021). Друго, тражење помоћи може да побољша ситуацију у којој се жртва налази. С једне стране, укључивањем других се мења неравнотежа моћи у корист жртве, што може спречити даље испољавање насиља. С друге стране, жртви се може пружити помоћ у вези са емоционалним проблемима након доживљеног насиља (Naylor & Cowie, 1999; Sitnik-Warchulska et al., 2021). Такође, оне жртве које су затражиле помоћ, уместо да избегавају насилника или да му узврате, показивале су боље стање психичког здравља након доживљеног насиља (Xie et al., 2020).

Међутим, у пракси се показало да број жртава које затраже помоћ није велики. У школама у иностранству помоћ затражи између 30% и нешто више од 50% жртава (Blomqvist et al., 2019; Matuschka et al., 2021; Thomas et al., 2017), док у основним школама у Србији помоћ од одраслих затражи нешто више од 50%, а помоћ од вршњака нешто више од 30% жртава (Попадић и др., 2014, стр. 115). У београдским средњим школама помоћ је затражило мање од половине жртава. Притом, мали је број жртава којима је тражење помоћи најчешћи начин реаговања.

У већини истраживања је утврђено да помоћ чешће траже девојчице (Blomqvist et al., 2019; Cortes & Kochenderfer-Ladd, 2014; Hunter et al., 2004; Unnever & Cornell, 2004), као и жртве из нижих разреда (Blomqvist et al., 2019; Cornell et al., 2012; Thomas et al., 2017). Тако је и у основним школама у Србији (Попадић и др., 2014, стр. 115). Ретка су она истраживања у којима није утврђена статистички значајна веза између тражења помоћи и пола жртава (Matuschka et al., 2021) или разреда жртава (Cortes & Kochenderfer-Ladd, 2014), као што је показало и истраживање у београдским средњим школама. С тим у вези је потребно установити да ли су поменуте разлике проистекле само из конкретног узорка истраживања или је ипак реч о специфичностима домаћих средњих школа.

У досадашњој пракси је утврђено да жртве чешће траже помоћ од вршњака него од одраслих (Hunter et al., 2004), а када се обратe одраслима, то су чешће родитељи него наставници (Blomqvist et al., 2019; Fekkes et al., 2005). Међутим, у београдским средњим школама је утврђено супротно – жртве чешће траже помоћ од одраслих, и то пре од наставника, него од родитеља. Исто је утврђено и у основним школама у Србији (Попадић и др., 2014, стр. 117), тако да се може говорити о постојању специфичности домаћих школа. С тим у вези су, такође, потребна додатна истраживања.

У ситуацијама када одлуче да од неког затраже помоћ, дечаци се чешће обраћају одраслима него вршњацима, док је код девојчица супротно (Fekkes et al.,

2005; Unnever & Cornell, 2004). Чак и тако, девојчице се чешће обраћају одраслима, посебно наставницима (Cortes & Kochenderfer-Ladd, 2014; Hunter et al., 2004; Smith & Shu, 2000; Unnever & Cornell, 2004). С друге стране, жртве из нижих разреда чешће пријављују насиље наставницима (Aceves et al., 2010; Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008; Unnever & Cornell, 2004), што је утврђено и у основним школама у Србији (Попадић и др., 2014, стр. 119). Међутим, овакве везе нису утврђене у београдским средњим школама.

Заједничка карактеристика домаћих и страних школа је да већина жртава не пријављује случај насиља и не тражи помоћ, тј. заштиту. Због тога је неопходно осврнути се на до сада утврђене разлоге због којих жртве не пријављују случајеве насиља, јер постоји могућност да су неки од њих присутни и код жртава у београдским средњим школама. Први разлог је перцепција жртава да је помоћ коју наставници пружају неделотворна (Bjereld, 2018; Mishna & Alaggia, 2005; Sulkowski et al., 2014), па чак и контрапродуктивна, јер кажњавање насилника може допринети његовој осветољубивој реакцији (Blomqvist et al., 2020; Newman & Murray, 2005; Sulkowski et al., 2014). Други разлог је уверење жртава да наставници неће хтети да пруже помоћ јер су већ имале таква искуства (Cortes & Kochenderfer-Ladd, 2014). Често и сами наставници показују нижи степен перцепције о заступљености и озбиљности вршњачког насиља (Aceves et al., 2010; Migliaccio et al., 2017) због чега жртве сматрају да наставници нису права адреса за тражење помоћи. Такође, пропуштањем да изразе неодобравање или да предузму одговарајуће интервентне мере, наставници могу да пошаљу поруку ученицима да је вршњачко насиље прихватљиво (Saarento et al., 2013). Трећи разлог је повезан са неформалним правилима припадности вршњачкој групи. С тим у вези, поједине жртве сматрају да је срамота затражити помоћ од наставника или других запослених у школи, или верују да други ученици то мисле, тако да би кршењем ове вршњачке норме биле осрамоћене пред групом (Попадић, 2009; Bjereld, 2018; DeLara, 2012). С друге стране, поједине жртве верују да морају да прихвате ситуације вршњачког насиља како би биле прихваћене од стране самог насилника или других вршњака (Boulton et al., 2017). Четврти разлог се односи на осећај припадности школи, при чему је већа вероватноћа да помоћ неће тражити оне жртве код којих постоји нижи осећај припадности школи (Matuschka et al., 2021).

Закључак

Главни закључак овог истраживања је да већина жртава вршњачког насиља не пријављује случај и не тражи заштиту, већ покушава да се самостално избори са проблемом тако што избегава насилника или узвраћа насилнику. Управо из овог закључка проистиче кључна импликација истраживања, а то је неопходност да се жртве подстакну да траже заштиту, тј. помоћ, пре свега од наставника. Важан елемент многих делотворних програма за превенцију и сузбијање разних

облика школског насиља је подстицање жртава да пријаве доживљено насиље (Cortes & Kochenderfer-Ladd, 2014; Hunter et al., 2004). Међутим, преузимање програма само по себи не доноси резултате. Потребно је утврдити специфичности стања у образовно-васпитном систему или, чак, у појединачним школама, да би се програм томе прилагодио. Притом, најзначајнију специфичност представљају разлози због којих жртве не пријављују случајеве насиља. С тим у вези се у литератури истичу предности квалитативних истраживања над квантитативним (Bjereld, 2018). Сходно томе, неопходна су квалитативна истраживања разлога због којих жртве не пријављују случајеве вршњачког насиља, како у београдским школама тако и у школама са подручја других школских управа. У међувремену, имајући у виду разлоге који су до сада утврђени у истраживачкој пракси, решавање проблема вршњачког насиља се може фокусирати на две кључне тачке, а то су подизање свести наставника о значају проблема и изградња школске културе у којој се насиље не толерише. Када је реч о првој тачки, потребно је више користити постојећи систем стручног усавршавања запослених у школи, тако што би се наставницима пружило неопходно практично знање у препознавању појавних облика вршњачког насиља и значају његових негативних последица. У погледу друге тачке, када ученици перципирају да у одељењу постоји школска култура у којој се не толерише насиље, већа је вероватноћа да се обрате некоме за помоћ и пријаве насиље (Matuschka et al., 2021; Unnever & Cornell, 2004). С тим у вези, први корак је примерено кажњавање насилника. С једне стране, оно би могло деловати превентивно, а са друге, могло би уверити жртве да пријављивање случаја неће бити узалудно. Дугорочно гледано, неопходно је изградити школску културу неговања ненасилне комуникације и позитивних односа, како између ученика и наставника, тако и међу самим ученицима, за шта је неопходна и шира друштвена подршка.

Ограничење овог истраживања се односи на узорак истраживања, како у погледу ученика тако и у погледу школа. Имајући у виду специфичне захтеве поменутог ширег истраживања у вези са карактеристикама вршњачког насиља у београдским средњим школама, у узорак нису могли бити укључени ученици I разреда. С тим у вези, у циљу добијања потпуне слике о начину реаговања жртава, неопходна су даља истраживања која би укључила ученике свих разреда. То се посебно односи на питање постојања статистички значајне везе између начина реаговања жртава и њиховог пола и разреда. С друге стране, потпуна слика се не може добити само на основу стања у школама са подручја једне школске управе, без обзира на његову величину. Сходно томе, у даља истраживања је неопходно укључити и школе са подручја других школских управа. То је посебно значајно у циљу добијања одговора на питање да ли се карактеристике утврђене у београдским школама могу наћи и у другим крајевима Србије и да ли постоје специфичности везане за одређено подручје.

Литература

- Попадић, Д. (2009). *Насиље у школама*. Београд: Институт за психологију.
- Попадић, Д., Плут, Д. и Павловић, З. (2014). *Насиље у школама Србије: анализа сјања од 2006. године до 2013. године*. Београд: Институт за психологију.
- Aceves, M. J., Hinshaw, S. P., Mendoza-Denton, R., & Page-Gould, E. (2010). Seek help from teachers or fight back? Student perceptions of teachers' actions during conflicts and responses to peer victimization. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(6), 658-669. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9441-9>.
- Bjereld, Y. (2018). The challenging process of disclosing bullying victimization: A grounded theory study from the victim's point of view. *Journal of Health Psychology*, 23(8), 1110-1118. <https://doi.org/10.1177/1359105316644973>.
- Blomqvist, K., Saarento-Zaprudin, S., & Salmivalli, C. (2019). Telling adults about one's plight as a victim of bullying: Student- and context-related factors predicting disclosure. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 151-159. <https://doi.org/10.1111/sjop.12521>.
- Boulton, M. J., Boulton, L., Down, J., Sanders, J., & Craddock, H. (2017). Perceived barriers that prevent high school students seeking help from teachers for bullying and their effects on disclosure intentions. *Journal of Adolescence*, 56, 40-51. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.11.009>.
- Causey, D. L., & Dubow, E. F. (1992). Development of a self-report coping measure for elementary school children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(1), 47-59. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2101_8.
- Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Thomsen, A. H., & Wadsworth, M. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: Progress, problems, and potential. *Psychological Bulletin*, 127(1), 87-127. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.1.87>.
- Cornell, D., Klein, J., Konold, T., & Huang, F. (2012). Effects of validity screening items on adolescent survey data. *Psychological Assessment*, 24(1), 21-35. <https://doi.org/10.1037/a0024824>.
- Cortes, K. I., & Kochenderfer-Ladd, B. (2014). To tell or not to tell: What influences children's decisions to report bullying to their teachers? *School Psychology Quarterly*, 29(3), 336-348. <https://doi.org/10.1037/spq0000078>.
- DeLara, E. W. (2012) Why Adolescents Don't Disclose Incidents of Bullying and Harassment. *Journal of School Violence*, 11(4), 288-305. <https://doi.org/10.1080/15388220.2012.705931>.
- Fekkes, M. F., Pijpers, I. M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20(1), 81-91.
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: a meta-analysis. *Pediatrics*, 123(3), 1059-1065.

- Hunter, S. C., Boyle, J. M. E., & Warden, D. (2004). Help seeking amongst child and adolescent victims of peer-aggression and bullying: The influence of school-stage, gender, victimization, appraisal, and emotion. *British Journal of Educational Psychology*, 74(3), 375-390.
- Kochenderfer-Ladd, B. J., & Pelletier, M. E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology*, 46(4), 431-453. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jsp.2007.07.005>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York, NY: Springer-Verlag.
- Matuschka, L. K., Scott, J. G., Campbell, M. A., Lawrence, D., Zubrick, S. R., Bartlett, J., & Thomas, H. J. (2021). Correlates of Help-Seeking Behaviour in Adolescents Who Experience Bullying Victimization. *International Journal of Bullying Prevention*, 4(8), 1-16. <https://doi.org/10.1007/s42380-021-00090-x>.
- Migliaccio, T., Raskauskas, J., & Schmidlein, M. (2017). Mapping the landscapes of bullying. *Learning Environments Research*, 20(3), 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10984-017-9229-x>.
- Mishna, F., & Alaggia, R. (2005). Weighing the Risks: A Child's Decision to Disclose Peer Victimization. *Children and Schools*, 27(4), 217-226.
- Naylor, P., & Cowie, H. (1999). The effectiveness of peer support systems in challenging school bullying: The perspectives and experiences of teachers and pupils. *Journal of Adolescence*, 22(4), 467-479. <https://doi.org/10.1006/jado.1999.0241>.
- Newman, R. S., & Murray, B. J. (2005). How students and teachers view the seriousness of peer harassment: When is it appropriate to seek help? *Journal of Educational Psychology*, 97(3), 347-365.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford, UK: Blackwell.
- Parris, L., Varjas, K., Meyers, J., Henrich, C., & Brack, J. (2019). Coping with bullying: The moderating effects of self-reliance. *Journal of School Violence*, 18(1), 62-76. <https://doi.org/10.1080/15388220.2017.1387131>.
- Potard, C., Kubiszewski, V., & Combes, C. (2022). How Adolescents Cope with Bullying at School: Exploring Differences Between Pure Victim and Bully-Victim Roles. *International Journal of Bullying Prevention*, 4(10), 144-159. <https://doi.org/10.1007/s42380-021-00095-6>.
- Roth, S., & Cohen, L. J. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist*, 41, 813-819.
- Saarento, S., Karna, A., Hodges, E. V. E., & Salmivalli, C. (2013). Student-, classroom-, and school-level risk factors for victimization. *Journal of School Psychology*, 51(3), 421-434. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.02.002>.
- Sitnik-Warchulska, K., Wajda, Z., Wojciechowski, B., & Izydorczyk, B. (2021). The Risk of Bullying and Probability of Help-Seeking Behaviors in School Children:

- A Bayesian Network Analysis. *Front Psychiatry*, 12: 640927. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsy.2021.640927>.
- Smith, P. K., & Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: Findings from a decade of research and action. *Childhood*, 7, 193-212.
- Sulkowski, M. L., Bauman, S. A., Dinner, S., Nixon, C., & Davis, S. (2014). An investigation into how students respond to being victimized by peer aggression. *Journal of School Violence*, 13(4), 339-358. <https://doi.org/10.1080/15388220.2013.857344>.
- Thomas, H. J., Connor, J. P., Lawrence, D. M., Hafekost, J. M., Zubrick, S. R., & Scott, J. G. (2017). Prevalence and correlates of bullying victimisation and perpetration in a nationally representative sample of Australian youth. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 51(9), 909-920. <https://doi.org/10.1177/0004867417707819>.
- Undheim, A. M., Wallander, J., & Sund, A. M. (2016). Coping strategies and associations with depression among 12- to 15-year-old Norwegian adolescents involved in bullying. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204(4), 274-279. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000474>.
- Unnever, J. D., & Cornell, D. G. (2004). Middle school victims of bullying: Who reports being bullied? *Aggressive Behavior*, 30, 373-388.
- Xie, S., Xu, J., & Gao, Y. (2020). Bullying Victimization, Coping Strategies, and Depression of Children of China. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(1-2), 195-220. <https://doi.org/10.1177/0886260520907361>.
-

THE REACTIONS OF VICTIMS IN BULLYING CASES IN BELGRADE SECONDARY SCHOOLS

Summary: The paper presents the research findings on the reactions of victims in bullying cases and the correlations between the reactions and the sex and age of the victims. The research was conducted in the 2020/2021 school year based on a survey of 1,506 students in grades II to IV at 19 secondary schools in the Belgrade District School Authority area. The main findings indicate that the most common reactions of victims are to avoid the bully or hit back, and that most victims do not seek protection. Significant similarities, but also differences, were found in relation to previous findings on reactions of victims in primary school in Serbia. There are two similarities: 1) avoiding the bully is at the top of the list of the most common reactions; and 2) in cases where victims seek protection, they seek it more often from adults than from peers and more often from teachers than from parents. On the other hand, two differences were found: 1) the order of the other reactions on the list differed, with suffering violence being more common among victims from primary school and hitting back being more common among victims from secondary schools; and 2) correlations were found between the reactions of victims and their sex and age in primary school, while they were not found in secondary schools. In relation to schools abroad, the findings are consistent with the fact that most victims do not seek protection, but there are differences in the case of victims seeking protection – in schools abroad they seek it more often from peers than from adults and more often from parents than from teachers, while the opposite is the case in Belgrade schools.

Keywords: bullying, bullying in secondary schools, bullying victimization, roles of students in bullying, students' reactions to bullying

